

Persoonlijk verslag Study Visit Portugal 2010. (8-16 mei)

Zaterdag 8 mei

Een studiereis naar Portugal. Een land waar ik nog nooit was geweest. Een land waarvan de taal haast onverstaaanbaar is. Een land waar de zon volop zou schijnen. Een Europees land waar ze redelijk beschaafd zouden zijn, wel waar molens wat langzamer draaien, haast mediterraan. Zo, na al deze aannames, kan het verslag hier starten.

De vliegreis van 2 ½ uur van Brussel naar Lissabon verliep gladjes ondanks dat de geringste turbulentie voor bibbers zorgde. De schrik van de laatste vliegreis zat er nog goed in duidelijk. De aankomst in Lissabon voorspelde niet veel goeds; regen, regen, regen. Na een busreis richting centrum bleek de zin in de reisgids: " In Lissabon kun je alleen naar onderen of naar boven" een waarheid als een koe te bevatten. Je kunt alleen naar boven of naar beneden een straat die niet op of af loopt is slechts sporadisch te ontdekken. De straten zijn gemaakt van kinderkopachtige stenen en de trottoirs in een kleine variant daarvan. Glad, nat en golvend.

Het hotel lag boven op een heuvel, het centrum in 15 minuten lopend te bereiken. Een bezoek aan de kade, de kust was eerste in de rij. Alles werd klaargemaakt voor het bezoek van de paus (il papa) tussen 10 en 14 mei. Veel politie op de been, straten afgesloten etc.. Dan maar naar wat bekends. Het Hard Rock café waar ze bekend materiaal hebben. Van sightseeing komt toch niet veel in dit weer.

In de gids las ik van een tramrit die zou duizelen. Lijn 28 door de stad. Het was duizelingwekkend maar door de volle tram, de natte mensen besloegen de ramen en was het zicht beperkt. Ook voor de trambestuurder. Na 40 minuten racen was het voorbij, een voordeel, wel droog gezeten. Het avondeten zou toch moeten lukken in zo'n grote stad. Ik volgde een familie, man, vrouw, kinderen duidelijk op weg naar een restaurant. En jawel hoor ergens in de Bairro Alto (de oude binnenstad) liepen ze restaurant Café Luso binnen.

Een aangename verrassing. Goed eten, niet te gek duur, een mooi etablissement, fijne obers, lekker drinken en het mooiste, live fado show. Tijdens het eten werd een show van afwisselend zang en dans opgevoerd. Een bezoek meer dan waard. Leuk einde van de eerste avond.

Zondag 9 mei

De tweede dag, alweer regen, startte veelbelovend. Na een kopje cappucino werd de stad langzaam maar zeker wakker. In sneltreinvaart kreeg ik toch nog wat bezienswaardigheden te zien. Het uitzicht op de brug van de 5de april en het beeld van Cristos Rei waren nog enigszins vaag maar beter dan de dag ervoor. Een bezoek aan de kathedraal Se was indrukwekkend en aansluitend omhoog met de lift van Santa Justa. Het panoramisch uitzicht over de daken en de haven krijg je er gratis bij.

In de middag de trein naar Porto. Met een vaak duizelingwekkende vaart van 220 km/h werd de afstand tussen de hoofdstad en Porto afgelegd in bijna 3 uur. De pas aangelegde metro in Porto verzorgde de rest van de afstand naar het centrum en met speels gemak werd het Grande Hotel do Porto gevonden. Bij aankomst in het hotel werd een eerste bijeenkomst verwacht van alle 15 deelnemers vanuit heel Europa. De vulkaanas wierp echter roet in het eten. Om 7 uur waren slechts 4 deelnemers gearriveerd. Een collega uit Duitsland, Polen en Tsjechië. Er was een soort crisisberaad

wat we zouden doen. De studyvisit ging door, we zouden wachten op de rest en het programma zou worden aangepast. In de loop van de avond en nacht de Belgische, Engelse, Roemeense collega's arriveerden ter plekke. Het leek wel het verhaal van de 10 kleine negertjes maar dan in omgekeerde volgorde. Met de collega's uit Polen en Duitsland was er meteen een goede klik en we besloten samen te gaan eten. Het werd nog redelijk laat.

Maandag 10 mei

Gestart werd met een kleine metroreis naar de organiserende organisatie; DREN. De regionale overheid die het noorden van Portugal bestuurd. 399 scholen. Er is een kantoor (voormalige school voor VO) waar 300 mensen werken om:

- Het door de Ministeriele overheid ingestelde beleid te implementeren en te coördineren
- Support en ondersteuning te bieden.

Er zijn in Portugal 5 van deze regionale overheden. Twee medewerkers van DREN legden ons het Portugese onderwijssysteem uit. Er is natuurlijk een Ministerie van Onderwijs (EME), daaronder ressorteren twee General Directories. Een op het gebied van het curriculum en innovatie (DGIDC) en een op het gebied van HRM (DGRHE).

Daaronder hangen 7 centrale services (voor o.a. financiën, statistiek (MISI). Daar weer onder 5 regionale overheden op het vasteland en 2 op de autonome eilanden Madeira en de Azoren. Daar weer onder zijn er lokale overheden die voor de scholen een aantal zaken verzorgen. (schoolmaaltijden, transport van leerlingen, management van het OOP, samenhangende arrangementen en deels bepalen ze het management van de basisscholen).

Uiteraard is er een Inspectie (GSE). Er zijn ook twee adviserende organen. Een is de National Education Board. Die uit 68 autonome leden bestaat die gevraagd en ongevraagd adviseren. Dan is er nog het School Council waarin 60 schoolleiders opiniërend adviseren.

Sinds 1998 krijgen de scholen steeds meer autonomie en derhalve ook meer verantwoordelijkheid. Dit wordt vastgelegd in een contract. Alleen goed presterende scholen mogen een contract aangaan. Op dit moment zijn er dat 24 ! in Portugal. Zij mogen bijv. hun eigen personeel aannemen terwijl de andere scholen personeel krijgen aangewezen. De 24 scholen geven aan dat ze meer commitment en samenhang ervaren. Sinds 2008 is ook een nieuw systeem in werking om het management van scholen te benoemen. Een school Assembly (vergelijkbaar met onze MR, schooladviescommissie en oudervereniging in een) benoemd een schoolhoofd.

Tussen het derde en vijfde levensjaar kinderen kunnen (niet verplicht) naar Preschool. Van 6 tot 18 jaar is er verplicht onderwijs. Na je 18de kun je net als in Nederland naar hogere vormen van onderwijs.

Van 6-9 jaar gaan ze naar de 1ste cycle dat wordt afgesloten met een examen (kinderen zijn dan 9 jaar oud.) Dan is er een 2de cycle van 10 tot 11 jaar ook weer afgesloten met een landelijk examen. Dan van 12-14 jaar is er de 3de cycle. Ook dit wordt afgesloten met een nationaal examen waarbij je kunt scoren van een 1 tot 5 . Dit cijfer bepaalt je vorm van VO dat je tussen je 15de en 18de dient te volgen.

Je hebt het niveau Mavo/havo en hoger, je hebt beroepsonderwijs en verder redelijk specifiek speciaal Artistic education. Dit alles wordt wederom met een examen afgesloten Hierin kun je scoren tussen 0 en 20. Dit bepaalt dan weer de vorm van hoger onderwijs indien je dat wilt. 10 is het minimum.

Naast een school cluster (zie dinsdag) bestaat er ook een school centrum. Deze bestaat uit een kleuterschool en een basisschool tot kinderen van 9 jaar (1st cycle) . Er zijn geen jongere en oudere kinderen. Net als het school cluster moeten er gemeenschappelijke pedagogische uitgangspunten zijn, verder veel interactie tussen de scholen. Bij een school cluster is geografische nabijheid ook een van de ' dwingende' uitgangspunten. Een school cluster en centrum kunnen een hoofd hebben. Verticaal meer scholen kan wel, horizontaal kan niet in Portugal.

De 1ste cycle (6-9 jaar) kent 25 schooluren, er kunnen alleen generalisten lesgeven. Elk kind heeft zijn eigen laptop. Leerkrachten kunnen geassisteerd worden door een gespecialiseerde collega. Schooltijden zijn van 09.00 tot 14.30 uur. Daarna zijn er dagelijkse activiteiten tot uiterlijk 17.30 uur. De 2de cycle (10-11 jaar) kent 34 schooluren. Er zijn 4 tot 5 wisselende leerkrachten. De 3de cycle (12-14 jaar) kent 36 schooluren net als het VO met elk uur een andere leerkracht.

Wat zijn op dit moment belangrijke zaken in Portugal.

Er zijn nationale plannen voor lezen, rekenen, ondernemerschap, techniek, leerkrachten training en het onderhoud van de gebouwen. Prioriteiten hierin waren: het sluiten van scholen met minder dan 50 kinderen, steun van de overheid naar gelang het inkomen van de ouders, de nieuwe systemen van autonomie (hierboven vermeld), het artistiek onderwijs en de verplichting om tot je 18de naar school te gaan (was 17). De problemen die men nu ervaart zijn ook herkenbaar. Het pensioen, nieuwe leerkrachten door een grote uitstroom, de veranderingen in het curriculum en de carrière van leerkrachten.

In de middag bezoeken we een Dansschool. Deze kinderen volgen deels een normaal programma op een school voor VO en volgen deels een opleiding op de dansschool (GinaSiano). Hier bleek dat het Portugees onderwijssysteem door haar opbouw deels kansen biedt maar ook deels redelijk strikt is vastgelegd. Maar door teamwork, partnerschappen en moed/lef kan veel gebeuren. Ook in deze vormen van onderwijs is het 'op maat' werken van belang. Elke leerling op elk niveau heeft zijn eigen plan. Inclusief onderwijs is in Portugal gemeengoed.

Deze dag riep zoals gewend meer vragen op dan antwoorden, wellicht dat we de achterliggende waarheden deze week nog zullen ontdekken.

Daarna hebben we nog tijd gehad voor enkele culturele zaken zoals een portproeverij en uiteraard een lekker diner. Gedurende de dag is ook de 8ste collega uit Letland gearriveerd. Vooral de ' voettocht' terug naar het hotel over de brug Dom Luis was indrukwekkend.

Dinsdag 11 mei

Gedurende de nacht was onze Italiaanse collega gearriveerd (nummer 9) en ook zij maakte de dag mee. Het was een dag van twee uitersten.

De ochtend was gereserveerd voor de Joao de Silva Correia school. Een van de scholen, bovengenoemd, met een autonomie contract. Deze school had een grote autonomie. Eigenlijk viel dat wel mee want de resultaten moeten gewoon goed blijven anders 'verlies' je de autonomie na 4 jaar weer. Een school gekenmerkt door veel overlegmomenten, hoog gemotiveerd personeel, grote betrokkenheid met de omgeving. De school wordt bevolkt door zo'n 600 studenten. Het voornaamst doel is om studenten klaar te 'stomen' voor de Universiteit. Ze willen ze "citizens for life" maken.

Er was een grote concurrentie met 3 andere scholen binnen een bereik van 9 km². Ze moeten eruit springen, concurrentie aangaan en PR maken. In 2006-2007 verdienden ze het autonomiecontract door dat ze aan 1. Zelfevaluatie deden, 2. Een externe evaluatie ondergingen en 3. Zich zelf hebben aangemeld. (bottom up en iedereen betrokken) De directrice gaat op bezoek bij andere geen contract scholen om deze scholen beter te maken. De school staat sterk binnen de gemeentelijke omgeving en doe mee aan veel activiteiten die door de gemeente georganiseerd worden. Verder heeft elke school in de gemeente een bibliotheek gekregen.

Een aparte vorm van het bespreken van beleidsmatige zaken is de Pedagogical Council. Gekozen door het hoofd van de school zoekt zij critical friends en sommigen door het bestuur aangewezen personen die allerlei zaken bespreken. Zo bepalen zij de schoolprojecten, het activiteitenplan, het nascholingsplan, criteria voor lesroosters, curriculum, de keuze van de boeken

's Middags bezochten wij een Cluster school. In totaal 9 scholen (4 kleuter en 5 basisscholen) worden aangestuurd door een schoolhoofd. Ze waren op zoek naar een school voor VO om aan te sluiten. Deze school, Angelo Azevedo, was gekenmerkt door een sterke hiërarchie, rigide discipline, wetgeving als uitgangspunt en dan als doel: Aiming to be different. De vragen die ze kregen waren dan ook kritisch. Discipline als pedagogisch uitgangspunt was niet wat de Europeanen in ruime getale aanwezig correct vonden. Als uitzondering waren hier de collega's uit Roemenie en Letland echter. Zij vonden het een prachtig systeem. Een heel verschil met de ochtend. De kinderen in beide scholen waren overigens zeer behulpzaam, vriendelijk en opvallend rustig.

Na het officiële gedeelte we bezochten het strand van Miramar en genoten daar van een verfrissing. De avond werd wederom dinerachtig ingevuld. In de tussentijd de Scandinavische delegatieleden (Finland, Zweden en Denemarken) waren ook gearriveerd en aangesloten.

Woensdag 12 mei

De dag begon met een flinke reis in de bus naar Freixo, waar een school voor VO (sinds 1989) met een specifiek karakter is gevestigd. Op deze school kan een studie gevolgd worden om archeoloog te worden. Deze school is daarom gevestigd op een Romeinse archeologische site. Wat zo bijzonder was in de onderwijskundige zin van het woord is dat de school onder twee Ministeries dient. Onderwijs en Cultuur. Ze kunnen dus leraren aannemen voor de vakken wiskunde, Portugees etc.. maar ook trainers voor de beroepsspecifiek vakken. Ze hebben net als elke school een Pedagogical Council. Er worden 3 cursussen gegeven. Archeologisch assistent, conservatie en restauratie en technische museum en erfgoedzaken. Er komt volgend jaar een 4de cursus die met name gefocussed is op gebouwherstel. De cursus was (in de avonduren toegankelijk voor volwassenen). Er was ruimte voor (stevige) theorie maar zeer zeker voor praktijk. Er zijn ook veel buitenschoolse activiteiten. De leerlingen zijn hoog gemotiveerd. De mission statement is: Uma Marca no Património. Dat betekent zoveel als bescherm het erfgoed.

's Middags bezochten we de archeologische site waarna er tijd was om te shoppen en te dineren.

Donderdag 13 mei

De morgen beloofde beter weer en dat gebeurde. Een lekkere zonnige dag. Wegens het bezoek van de paus was in Porto een en ander stilgelegd, het verkeer, de scholen waren dicht en we waren gedwongen naar het officiële kantoor van DREN (de organiserende organisatie) te gaan.

Het begon met een (achteraf gezien) zeer interessante presentatie van Alvara A. Santos. Een schoolhoofd van een grote school (1150 jonge leerlingen, 600 volwassenen, 159 leerkrachten en 40 personeelsleden van het OOP). Zijn voornaamste taak was echter het voorzitten van het Councils of School. Hierin zitten 60 schoolleiders en zij informeren en adviseren de Minister over zaken, gevraagd en ongevraagd.

Sinds de jaren 50 ondergaat Portugal een enorme groei in alfabetisering, verder is er een grote toename van deelname van meisjes in het onderwijs. Daardoor en daarvoor was verandering nodig. Er rezen ook problemen.

- Een veranderende en heterogenere opbouw in de klassen
- Meer uitval (drop-outs) ingegeven door teleurstelling in de vroegste leerjaren en de immigratie
- Lage cijfers (bevestigd door PISA)
- Ouders hadden lage opleidingen
- Geringe waardering van de status van het onderwijs en het niet inzien van het nut van hoge opleidingen
- Slechts een gering aantal volwassenen gaat naar school

Sinds 1990 wordt een flinke inhaalslag gemaakt door een fiks aantal maatregelen:

- Het vormen van de schoolclusters
- Het stellen van prioriteiten (TEIP-programma)
- Het creëren van leer-werkplekken
- Nieuwe kansen programma
- Nationale examens, maar ook nationale tests (niet om te waarderen maar om te informeren)
- De autonomie contracten (zie eerder in dit verslag)

Tot 1989 hadden de leerkrachten een enorme invloed in het onderwijs. In 1991 werd de wet zodanig veranderd dat hun rol werd verminderd, ze hielden veel vernieuwingen tegen. In 1998 werd de wet nogmaals aangescherpt. Er kwam meer autonomie bij de directies te liggen. Sinds 2006-2007 werden ook daadwerkelijk autonomiecontracten verstrekt. Leerkrachten kunnen nu ook extern geëvalueerd worden, er zijn consultatieteams. Alle 1196 basisscholen zijn aan het eind van het jaar gecontroleerd.

Tot dusver blijkt uit het onderzoek van deze teams dat van de 5 onderzochte gebieden, te weten:

1. Resultaten, 2. Service, 3. Leiderschap, 4. Organisatie en 5. Duurzaamheid, leiderschap het hoogste scoort en duurzaamheid het laagst. Weinig scholen doen nog aan zelfevaluatie, een voorwaarde voor autonomie.

In tegenstelling tot eerder in het verhaal kan een schoolleider niet voor 4, maximaal 8 jaar benoemd worden. Na 4 jaar kan hij herbenoemd worden. Na 8 jaar herkozen en dan nogmaals herbenoemd. Dus in totaal 16 jaar. Dit is echter het uiterste.

Een kleine edoch niet onbelangrijke wijziging is de grotere invloed van gemeenten in de scholen (2009). Het tegenovergestelde van het Nederlandse systeem.

Welke uitdagingen heeft het Portugees onderwijssysteem (en dan met name de schoolleiders) op dit moment.

- De voorbereidingen naar meer scholen met een autonomiecontract
- Van managers naar leiders (in het leren)
- De kwaliteit van leerkrachten
- Het omgaan met de druk
- Harde “ skills”: planning en control, innovatie en verantwoordelijkheid.
- Soft “ skills”: motivatie, conflictmanagement, communicatie, creëren en onderhouden van partnerschappen

Afsluitend zei Alvara Santos nog twee zaken die hij voor eigen rekening nam: het hebben van een autonomiecontract is gewoon een kwestie van meer geld en iedereen moet gewoon meer verantwoordelijkheid pakken en dragen.

Hierna volgden presentaties van de andere deelnemers. Ik zag vervolgens presentaties van Polen, Tsjechië, België, Roemenie, Frankrijk, Engeland, Denemarken, Zweden, Duitsland, Italië, Letland, Finland.

Zelf heb ik uiteraard ook een presentatie van het Nederlands onderwijsbestel gegeven en van het systeem van autonomie binnen Nederland en binnen de stichting Innovo. Niet alle presentaties waren natuurlijk even spannend. In de meeste voormalige Oostbloklanden is het onderwijs aan een stevige inhaalslag bezig maar is er nog een royaleweg te gaan. Van enkele presentaties, m.n. Italië en Roemenie was de uitvoering dermate slecht dat ik van het hele systeem weinig begreep.

Met name de Engelse presentatie was interessant. In Engeland zijn er landelijk organisaties opgericht (vanuit het Ministerie aangestuurd en betaald) die de scholen begeleiden in innovatie en ontwikkeling. Deze personen sturen gemiddeld een 9 tot 10 scholen aan, zijn regionaal gevestigd en worden gevormd uit voormalige schoolleiders. Zij worden SIP (school innovation person) genoemd en helpen de schoolleider als een ‘ critical friend’. Een klein beetje vergelijkbaar met onze schoolbegeleidingsdiensten en op dit moment consultatiebureaus. Alleen wij dienen ze zelf in te kopen. Ze ervaren hun werk als nuttig, opbouwend en minder bedreigend dan een Inspectie. De aanwezige Engelse (Sue Rusfirth) was een SIP in Leeds. Een stevige stad met veel immigratieproblemen. Ik heb daarna ook nog informeel veel met haar over haar werk en intenties gesproken. Een interessante ontwikkeling, denk ik.

Naar ons Nederlandse systeem werd ook met veel bewondering gekeken. Naast Engeland, Duitsland en de Scandinavische landen is Nederland best goed op weg. We mogen niet klagen in Europees opzicht.

Een lange dag die eindigde met het formele afscheidsdiner. Een mooi restaurant waarbij verder cadeautjes en certificaten werden verstrekt. De vertegenwoordigers van gemeentes, scholen en instellingen die we eerder ontmoet hadden waren ook ter plekke. Een gezellige avond die duurde tot in de late uurtjes.

Vrijdag 14 mei 2010

De laatste officiële dag van het bezoek. We bezochten een grote school voor VO in Matosinhos, een voorstad van Porto. Een onlangs gerenoveerde school met meer dan 1500 leerlingen en ook een stevig deel waar leven lang leren (vanuit de EU) werd gepromoot. Ze deden aan veel projecten mee, hadden een autonomiecontract en hadden veel opleidingen met leerwerkplekken, o.a. horeca. Ze hadden een mooi samenwerkingscontract met de lokale IKEA. Verder waren er presentaties van leerlingen en de voorzitter van de oudervereniging.

Na de middag werd aan het groepsrapport gewerkt. Een aantal collega' moesten echter eerder vertrekken wegens de geboekte vluchten. Hierover spraken we onze teleurstelling uit. Slechts een 7-tal personen hebben het uiteindelijke rapport opgesteld. In tegenstelling tot afspraken in het contract hadden ook een 4-tal collega's hun echtgenoot of echtgenote meegenomen. Hierover hebben we ook melding gemaakt in het rapport. Dit rapport gaat zo naar Brussel. D

De avond werd afgesloten in een leuk restaurant met de 7 overgebleven.

Zaterdag 15 mei 2010

Een dag om te sightseen. Gestart werd, tezamen met mijn Deense en Duitse collega, met een bezoek aan de plaatselijke markthal. Vervolgens via alle bezienswaardigheden naar de haven (Ribeiro) alwaar een 6-bruggen-boottocht werd ondernomen. Daarna was het reeds middag en was ik nog de enige participant over. Een bezoek aan het grote voetbalstadion van Porto en een shopping mall voor de afsluitende boodschappen maakten een (naar ik dacht) leuk einde aan de dag. Vanuit de organisatie werden we de hele week begeleid door Ana Xavier. Zij belde op of ik die avond een informeel diner bij haar thuis wilde bijwonen. Een 15-tal personen waren aanwezig voornamelijk vrienden en kennissen. Een zeer gezellige, typisch Portugese avond naar het schijnt, waarbij veel uitleg werd verkregen en gegeven over de port en het eten. Wederom een late avond.

Zondag 16 mei 2010

De terugreisdag. Wachten, controles, de nabijheid van de vulkaan die Engelse airports dreigde te sluiten, zorgde voor wat onbalans. Verder het feit dat door de vele cadeaus mijn bagage zo'n 7 kilo te zwaar was. Mooi was het echter en zeer zeker een studiereis waard.

Ron van Mierlo, mei 2010